

ՀՀ ԳԱԱ ՀԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ. «ԱՐՑԱԽԵ ԶԻ ԿԱՐՈՂ ԼԻՆԵԼ ԱԴՐԵՋԱՆԻ ԿԱԶՄՈՒՄ»

Հայաստանի Հանրապետության գիտությունների ազգային ակադեմիան իր մտահոգությունն է հայտնում վերջին շրջանում Հայաստանի Հանրապետության և Արցախի Հանրապետության շուրջ ծավալվող իրադարձությունների առնչությամբ: Լինելով ապաքաղաքական կառույց, որի կանոնադրական խնդիրը գիտության զարգացումն է, ակադեմիան, սակայն, չի կարող անհաղորդ մնալ մեր պետության և ազգի համար գոյաբանական քաղաքական մարտահրավերներին: Այդպիսի մարտահրավեր է այսօր արցախահայության հնարավոր հայրենագրված և ցեղասպանության վտանգը, որը կարմիր գիծ է մարդկության համար:

Հազարամյակների հայոց քաղաքակրթության մաս կազմող Արցախը մեր հայրենիքի անբաժան մասն է, արցախահայությունը մեր ազգի ամենաերկարատև պետականություն պահպանած հատվածն է, մեր արևելյան պատվարը: Սակայն սկսած առնվազն 20-րդ դարի սկզբից՝ կովկասյան թաթարները թուրքական շրջանակների աջակցությամբ, այնուհետև նրանց արդբեջանցի հետնորդները գործադրում էին բոլոր ջանքերը՝ վերացնելու հայկական որևէ հետք Արցախում: Այդ ամենն ուղեկցվում էր մարդկության դեմ իրագործվող հանցանքներով:

Այդ քաղաքականությունը շարունակվեց նաև Խորհրդային Միության փլուզումից հետո և առանձնահատուկ թափ ստացավ 2020 թ. 44-օրյա պատերազմի արդյունքում ձևավորված նոր իրողությունների պայմաններում՝ փաստացի վերածվելով Ադրբեջանի Հանրապետության պաշտոնական գաղափարախոսության մի անքակտելի բաղադրիչի: Այսօր մենք ականատես ենք այս արատավոր քաղաքականության այնպիսի բացահայտ դրսևորումների, ինչպիսիք են հայտարարագրված ծրագրերն իսպառ վերացնելու հայկական

պատմամշակութային հետքն իր վերահսկողության տակ անցած նոր տարածքներում, հայատյացության սփռումը բոլոր հնարավոր միջազգային հարթակներում, պատմության զեղծարարությունը, արհամարհանքը միջազգային իրավունքի հանդեպ, մասնավորապես ռազմագերիների հետ վարվելակերպի մասին ժնկի կոնվենցիայի ոտնահարումը և այլն:

Ադրբեջան պետության կազմում հայտնվելու պարագայում Արցախին սպասվում է արագ հայաթափում, արցախահայությանը՝ հայրենագրվում, ցեղասպանություն: Արցախը ոչ մի կարգավիճակով չի կարող մաս կազմել մի պետության, որն իր քաղաքացիներին արդեն մի քանի սերունդ դաստիարակում է մոլի հայատյացության մթնոլորտում: Հայաստանի Հանրապետությունն Արցախի ժողովրդի անվտանգության և ինքնորոշման իրավունքի իրացման երաշխավորն է: Մենք չենք կարող հրաժարվել այդ հիմնարար սկզբունքից:

Հայաստանի և Արցախի Հանրապետություններն այսօր կանգնած են լուրջ մարտահրավերների առջև: Հարկավոր է համախմբել մեր ողջ ներուժը՝ դիմագրավելու այդ մարտահրավերներին, լուծումներ գտնելու առաջ եկած խնդիրներին: Գիտությունների ազգային ակադեմիան պատրաստ է ՀՀ պետական իշխանության մարմիններին տրամադրելու մասնագիտական խորհրդատվություն, դառնալու այն հարթակներից մեկը, որտեղ կարող են քննարկվել համահայկական մշակություն ունեցող հիմնահարցերը, լուծումներ և այլընտրանքային տարբերակներ առաջարկվել համահայկական օրակարգի ձևավորման համար:

ՀՀ ԳԱԱ գիտության հանրայնացման և հասարակայնության հետ կապերի բաժին

ՀՀ Գիտությունների ազգային ակադեմիայի ընդհանուր ժողովի հունիսի 9-ի որոշմամբ՝ ամերիկահայ ակադեմիկոս Գիտնական, Նոբելյան մրցանակի դափնեկիր, մոլեկուլային կենսաբան և նեյրոկենսաբան, պրոֆեսոր Արտեմ Փաթափությանը ընտրվել է ՀՀ ԳԱԱ պատվավոր անդամ:

Պրոֆեսոր Փաթափությանը ունի ակադեմիկոսական և մոլեկուլային կենսաբանության և նյարդաֆիզիոլոգիայի բնագավառում: 2021 թվականին նրան

Նոբելյան մրցանակի դափնեկիր Արտեմ Փաթափությանն ընտրվել է ՀՀ ԳԱԱ պատվավոր անդամ

շնորհվել է Նոբելյան մրցանակ ֆիզիոլոգիայի և բժշկության ոլորտում՝ ջերմության և շոշափելիքի ռեցեպտորների վերաբերյալ հայտնագործության համար:

Արտեմ Փաթափությանը ծնվել է 1967 թվականին, Բեյրութում: 1986 թվականին տեղափոխվել է ԱՄՆ: 1990 թվականին Կալիֆոռնիայի համալսարանում ստացել է բջիջների և զարգացման կենսաբանության բնագավառի բակալավրի աստիճան, 1996 թվականին կենսաբանության բնագավառում պաշտպանել է թեկնածուական թեզ Կալիֆոռնիայի տեխնոլոգիական ինստիտուտում: 2000 թվականին դարձել է «Scripps» հետազոտական ինստիտուտի դասախոս: 2000-2014 թվականներին որպես հետազոտող հանդես է եկել «Նոմարտիս» հետազոտական հիմնադրամում, 2014 թվականից՝ Հովարդ Յուդի բժշկական ինստիտուտում: Ներկայումս պրոֆեսոր Փաթափությանը ղեկավարում է ամերիկյան «Scripps» գիտական հաստատության «Փաթափության փորձագիտական տարրալուծարանը»:

ՀՀ ԳԱԱ գիտության հանրայնացման և հասարակայնության հետ կապերի բաժին

ՀՀ Գիտությունների ազգային ակադեմիայի նախագահ, ակադեմիկոս Աշոտ Սադյանն ընտրվել է Ռուսաստանի Գիտությունների ակադեմիայի արտասահմանյան անդամ

Սույն թվականի հունիսի 1-ին Ռուսաստանի գիտությունների ակադեմիայի (ՌԳԱ) ընդհանուր ժողովում ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայի նախագահ, ակադեմիկոս Աշոտ Սադյանն ընտրվեց Ռուսաստանի Գիտությունների ակադեմիայի արտասահմանյան անդամ կենսաօրգանական քիմիա մասնագիտության գծով:

Աշոտ Սադյանն ակտիվ համագործակցում է Ռուսաստանի գիտնականների հետ: Նա ՌԳԱ Նեսմեյանովի անվան էլեմենտորգանական միացությունների ինստիտուտի գիտաշխատողների հետ համատեղ ունի ավելի քան 50 գիտական հոդված, մասնակցել է 7 համատեղ միջազգային գիտական դրամաշնորհային ծրագրերի, համատեղ պատրաստել են մի շարք գիտական կարդեր:

Աշոտ Սադյանի գիտական գործունեության բնագավառն է ոչ սպիտակուցային ամինաթթուների ասիմետրիկ բիոմիմետիկ սինթեզը, մանրէաբանական սինթետիկ կուլտուրալ հեղուկներից ամինաթթուների անջատումը և մաքրումը: Աշոտ Սադյանը շուրջ 350 գիտական հոդվածի, 2 դասագրքի, 2 մենագրության հեղինակ է: Նա 18 թեկնածուական և 3 դոկտորական ատենախոսությունների գիտական ղեկավար է:

2001 թ.-ին Աշոտ Սադյանը ռուս գործընկերների հետ համատեղ արժանացել է Եվրամիության «Դեկարտի» անվան մրցանակի: 2002 թ.-ին պարգևատրվել է Չինաստանի ժողովրդական Հանրապետության կառավարական «Քարեկամություն» շքանշանով: 2004 և

2011թթ.-ին արժանացել է ՀՀ նախագահի մրցանակների, 2009 թ.-ին՝ ՀՀ վարչապետի հուշամեդալի: 2014թ.-ին ստացել է գիտության վաստակավոր գործչի կոչում: 2015թ.-ին արժանացել է ՀՀ պետական մրցանակի:

Ներկայումս ՀՀ ԳԱԱ-ն և ՌԳԱ-ն ակտիվ համագործակցում են տարբեր գիտական ծրագրերի շրջանակներում: Հայ և ռուս գիտնականների պատվիրակությունները կատարել են փոխադարձ այցեր գիտահետազոտական կազմակերպություններ, ծանոթացել են առաջատար գիտնականների հետ, իրականացվող գիտական ծրագրերին՝ գիտատեխնիկական բազայի հետ համատեղ հետազոտություններ իրականացնելու համար:

2021 թ.-ի նոյեմբերի 5-ին ՌԳԱ-ի նախագահ, ակադեմիկոս Ալեքսանդր Սերգեևը և ՀՀ ԳԱԱ նախագահ, ակադեմիկոս Աշոտ Սադյանը ստորագրել են Գիտատեխնիկական համագործակցության համաձայնագրի դրույթների իրականացման ճանապարհային քարտեզ: Այն նախատեսում է համատեղ հետազոտությունների շարունակություն և համագործակցություն Հայաստանի և Ռուսաստանի համար արդիական և առաջնահերթ ուղղություններով՝ ներառյալ ֆիզիկայի, մաթեմատիկայի, ինֆորմատիկայի, մանոտեխնոլոգիաների, կենսաբանական գիտությունների և կենսատեխնոլոգիայի, քիմիայի և նյութերի մասին գիտության, պատմաբանասիրական, բժշկական, գյուղատնտեսական հետազոտությունների, էներգետիկայի, մեխանիկայի ոլորտները, ընդհանուր՝ 54 համատեղ հետազոտություններ:

ՀՀ ԳԱԱ գիտության հանրայնացման և հասարակայնության հետ կապերի բաժին

ԸՇ ԳԱԱ «Փորձաքննությունների ազգային բյուրո» ՊՈԱԿ-ի և Բելառուսի Հանրապետության Դատափորձագիտական պետական կոմիտեի գիտագործնական կենտրոնի միջև կնքվեց համագործակցության պայմանագիր

Ս.թ. մայիսի 12-ին ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայում տեղի ունեցավ ՀՀ ԳԱԱ «Փորձաքննությունների ազգային բյուրո» ՊՈԱԿ-ի և Բելառուսի Հանրապետության Դատափորձագիտական պետական կոմիտեի գիտագործնական կենտրոնի միջև համագործակցության պայմանագրի կնքման պաշտոնական արարողությունը:

Միջոցառմանը ներկա էին ՀՀ ԳԱԱ նախագահ, ակադեմիկոս Աշոտ Սադյանը, ՀՀ-ում Բելառուսի Հանրապետության արտակարգ և լիազոր դեսպան Ալեքսանդր Կոնյուկը, ՀՀ ԳԱԱ փոխնախագահ Զորանտ Մաթևոսյանը, ՀՀ ԳԱԱ «Փորձաքննությունների ազգային բյուրո» ՊՈԱԿ-ի տնօրեն Արգամ Դովսեփյանը, Բելառուսի Հանրապետության Դատափորձագիտական պետական կոմիտեի գիտագործնական կենտրոնի ղեկավար Վադիմ Պոզնյակը, Բելառուսի Հանրապետության գլխավոր դատախազության վարչության պետ Վալերի Տալկաչովը:

Ողջունելով ներկայիցին՝ ՀՀ ԳԱԱ նախագահ, ակադեմիկոս Աշոտ Սադյանը ընդգծեց ՀՀ ԳԱԱ «Փորձաքննությունների ազգային բյուրո» ՊՈԱԿ-ի և Բելառուսի Հանրապետության Դատափորձագիտական պետական կոմիտեի գիտագործնական կենտրոնի միջև համագործակցության ամուր հիմքերի ներդրման, համատեղ գիտական նվաճումների ձգտման կարևորությունը, ինչը կնպաստի երկու երկրներում փորձագիտական ուղղությունների զարգացմանը: «Ես վստահ եմ, որ այս համաձայնագիրը նոր հնարավորություններ կբացի մեր երկրների երկու առաջատար մասնագիտական կառույցների համագործակցության համար: Համագործակցության այս ձևաչափը թույլ կտա միասնական ուժերով ապահովել պատշաճ մակարդակ դատական փորձագիտության ոլորտում բարձր որակավորում ունեցող մասնագետների պատրաստման գործում: Երկու կառույցների աշ-

խատակիցներին մաղթում եմ սերտ համագործակցություն՝ այս ուղղության գիտական և կիրառական զարգացման համար», - ասաց Աշոտ Սադյանը:

ՀՀ-ում Բելառուսի Հանրապետության արտակարգ և լիազոր դեսպան Ալեքսանդր Կոնյուկը կարևորեց երկու փորձագիտական կազմակերպությունների և հայ-բելառուսական հարաբերությունների շարունակական զարգացման ապահովումը: «Մեծ պատիվ է լինել ձեր հյուրը, մեզ համար սա անմոռանալի օր է: Ես շատ ուրախ եմ, որ մենք ուժեղացնում ենք համագործակցությունը մեր երկու երկրների միջև: Հետագայում ևս մենք կպահպանենք սերտ կապեր», - ասաց Ալեքսանդր Կոնյուկը:

Բելառուսի Հանրապետության Դատափորձագիտական պետական կոմիտեի գիտագործնական կենտրոնի ղեկավար Վադիմ Պոզնյակը ներկայացրեց դատական փորձագիտության ոլորտում բելառուսական կողմի ձեռքբերումները և պատրաստակամությունը հայտնեց հետագայում ծավալելու

առավել ակտիվ համագործակցություն ՀՀ ԳԱԱ «Փորձաքննությունների ազգային բյուրո» ՊՈԱԿ-ի հետ:

ՀՀ ԳԱԱ «Փորձաքննությունների ազգային բյուրո» ՊՈԱԿ-ի տնօրեն Արգամ Դովսեփյանը նշեց, որ գործընկեր կազմակերպությունների ներուժի, միջոցների և փորձի համատեղ կիրառումը կնպաստի դատական փորձագիտության ոլորտում մասնագիտական ներուժի կատարելագործմանը՝ այսպիսով աջակցելով երկու երկրների դատաիրավական ոլորտում աշխատանքի արդյունավետության բարձրացմանն ու օրինականության ապահովմանը:

Միջոցառման շրջանակներում Բելառուսի Հանրապետության Գլխավոր դատախազության վարչության պետ Վալերի Տալկաչովի կողմից հրապարակվեց Բելառուսի Հանրապետության գլխավոր դատախազ Անդրեյ Շվեդի հրամանը, որով ՀՀ ԳԱԱ «Փորձաքննությունների ազգային բյուրո» ՊՈԱԿ-ի տնօրեն Արգամ Դովսեփյանին բարձր պրոֆեսիոնալիզմի, միջազգային համագործակցության զարգացման գործում անձնական մեծ ներդրման և Բելառուսի Հանրապետության Գլխավոր դատախազության գործառնությունների և խնդիրների լուծման հարցում ցուցաբերած աջակցության համար հայտնվում էր շնորհակալություն: Արգամ Դովսեփյանին փոխանցվեց շնորհակալագիր, ինչպես նաև Բելառուսի Հանրապետության Գլխավոր դատախազության հուշանվեր և հուշամեդալ, հանձնվեց սահմանափակ տպաքանակով հրատարակված ժողովածու՝ Երկրորդ համաշխարհային պատերազմի ընթացքում Բելառուսի ժողովրդի ցեղասպանության վերաբերյալ: Նշված ժողովածուից հանձնվեց նաև ՀՀ ԳԱԱ նախագահ, ակադեմիկոս Աշոտ Սադյանին:

ՀՀ ԳԱԱ գիտության հանրայնացման և հասարակայնության հետ կապերի բաժին

Հայաստանը Չինաստանի հետ կհամագործակցի Երկրի արբանյակային հեռազննման տվյալների և տեխնոլոգիաների կիրառման ոլորտում

ՀՀ կրթության, գիտության, մշակույթի և սպորտի նախարարության գիտության կոմիտեի, ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայի և Չինաստանի ժողովրդական Հանրապետության բնական պաշարների նախարարության Երկրի արբանյակային հեռազննման կիրառության կենտրոնի միջև առցանց ձևաչափով

ստորագրվել է «Արբանյակային պատկերների կիրառման ոլորտում համագործակցության մասին» փոխընթերցման հուշագիր: Փաստաթուղթը մայիսի 16-ին ստորագրել են ՀՀ ԿԳՄՍ գիտության կոմիտեի նախագահ Սարգիս Զայոցյանը, ՀՀ ԳԱԱ նախագահ, ակադեմիկոս Աշոտ Սադյանը և ԺժՀ ԲՊՆ ԵԱՀԿԿ գլխավոր

տնօրեն Վանգ Քվանը:

Համագործակցության շրջանակներում չինական կողմն ամպային ծառայության հարթակի միջոցով ՀՀ ԳԱԱ Նազարովի անվան երկրաֆիզիկայի և ինժեներային սեյսմաբանության ինստիտուտին անվճար կտրամադրի ՀՀ բնական ռեսուրսների արբանյակային 2 մետր ճշտությամբ տվյալներ:

Փոխընթերցման հուշագրով նախատեսվում է մաթեմատիկական մեթոդների կիրառմամբ բարձր ճշտությամբ հեռազննման տվյալների մշակում և ճանաչում, ՀՀ բնական ռեսուրսների, երկրաբանական վտանգ ներկայացնող գործընթացների, երկրադինամիկայի արբանյակային պատկերների հիման վրա տարբեր մասշտաբների քարտեզների կազմում, տվյալների շտեմարանի ստեղծում, տվյալների փոխանակում, գիտական հա-

մատեղ նախագծերի իրականացում, գիտական արդյունքների հրապարակում, գիտաժողովների, սեմինարների և վերապատրաստման դասընթացների կազմակերպում, կադրերի փոխանակում, գյուղատնտեսության, ամստառային տնտեսության, ջրային պաշարների, հողային ռեսուրսների կառավարման, քաղաքաշինության, բնապահպանական միջավայրի, աղետների կանխարգելման և դրանց հետևանքների մեղմման և այլ ոլորտներում հեռազննման տվյալների և GIS համակարգերի կիրառում, աջակցություն բնական աղետների ժամանակ, տարածաշրջանային համագործակցության մեխանիզմի և ենթակառուցվածքային ցանցի զարգացում:

ՀՀ ԳԱԱ գիտության հանրայնացման և հասարակայնության հետ կապերի բաժին

Երեխաները զվարճանում են

Հունիսի 1-ը երեխաների պաշտպանության միջազգային օրն է: Այդ առիթով ՀՀ ԳԱԱ միացյալ արհիվոնը ուրախ ժամանց էր կազմակերպել համակարգի ինստիտուտների աշխատակիցների երեխաների համար «Կավճով նկարում ենք ասֆալտի վրա» վերնագրով: Միջոցառմանը մասնակցում էր մոտ 130 երեխա: Երեխաներին զվարճացնելու համար հրավիրված աճապարարը մոտ մեկ ժամ կատարում էր հնարքներ երեխաների մասնակցությամբ:

Երեխաները մեծ բավականություն ստացան աճապարարի ներկայությունից, այնուհետև խմբերով զնացին դիտելու Երկրաբանության ինստիտուտի Հովհաննես Կարապետյանի անվան երկրաբանական թանգարանի ցուցանմուշները, դիտեցին ֆիլմ երկրի առաջացման, մանոնների մասին: Վերջում երեխաները ստացան քաղցրավենիքով լի տոպրակ:

Միացյալ արհիվոնը իր շնորհակալությունն է հայտնում ակադեմիայի ղեկավարությանը և Երկրաբանության ինստիտուտի տնօրինությանը՝ միջոցառումը կազմակերպելու հարցում՝ աջակցելու համար:

**Կինա ՄԻՔՍԵԼՅԱՆ
ՀՀ ԳԱԱ միացյալ արհիվոնի նախագահ**

ՀՀ ԳԱԱ-ում քննարկվեց «Երիտասարդ գիտնականների աջակցության ծրագրի» իրականացման գործընթացը

Ա.թ. մայիսի 19-ին ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայում քննարկվեց «Երիտասարդ գիտնականների աջակցության ծրագրի» շրջանակներում 2022 թ.-ին նախատեսվող ծրագրերի իրականացման գործընթացը: Քննարկմանը մասնակցեցին ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս-քարտուղար Արթուր Իշխանյանը, ՀՀ ԳԱԱ ֆինանսատնտեսագիտական բաժնի պետ Գևորգ Փանոսյանը, ՀՀ ԳԱԱ հաշվապահական հաշվառման և հաշվետվության բաժնի գլխավոր հաշվապահ Լուսինա Առուստամյանը, ՀՀ ԳԱԱ գիտականակերպական վարչության պետ Ասյա Գալոյանը, ՀՀ ԳԱԱ իրավախորհրդատու Ռիմա Մաթոսյանը, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս-

քարտուղարի օգնական Հերմինե Օհանյանը, ՀՀ ԳԱԱ գիտության հանրայնացման և հասարակայնության հետ կապերի բաժնի պետ Ինգա Ջարաֆյանը, ՀՀ ԳԱԱ գիտության հանրայնացման և հասարակայնության հետ կապերի բաժնի առաջին կարգի մասնագետ Սոնիկա Երիցյանը, «Երիտասարդ գիտնականների աջակցության ծրագրի» մասնագիտական փորձագիտական խորհրդի անդամներ Հայկ Ջաքարյանը, Գևորգ Տեփանոսյանը և Մաքսիմ Սարգսյանը:

«Երիտասարդ գիտնականների աջակցության ծրագրի» շրջանակներում 2022 թ.-ին նախատեսվում է 6 ծրագրերի իրականացում՝ ընդհանուր 100.000 միլիոն ՀՀ դրամ բյուջեով:

- * գիտական սարքերի կամ նյութերի ձեռքբերման մրցույթ
- * երիտասարդ գիտնականների վերապատրաստման դրամաշնորհներ

- * բարձրորակ գիտական հոդվածների տպագրության մրցանակներ

- * հայագիտության և հունանիտար ճյուղերի զարգացման միջոցառումներ

- * գիտության հանրայնացման խրախուսման դրամաշնորհներ
- * գիտական միջոցառումների իրականացում:

ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս-քարտուղար Արթուր Իշխանյանը նշեց. «ԵԳԱԾ-ը ստեղծված է որպես պիլոտային ծրագրերի իրականացման հարթակ, այնպիսի ծրագրերի, որոնց մեծամասշտաբ իրականացումը բարդ է: ԵԳԱԾ-ի ծրագրերով ենթադրվում է իրականացնել կետային ազդեցություններ տարբեր ոլորտների վրա՝

թողնելով լուրջ որակական փոփոխություն»:

Արթուր Իշխանյանն ասաց, որ «Երիտասարդ գիտնականների աջակցության ծրագրի» բյուջեն ավանդաբար ծախսվել է բացառապես երիտասարդ գիտնականներին աջակցելու նպատակով, և գործակալական ծախսեր չեն կատարվել: «Նույն կերպ է վարվելու նաև Գիտությունների ազգային ակադեմիան: Ունենալով համապատասխան ստորաբաժանումներ՝ ակադեմիան անվճար տրամադրելու է հաշվապահական, իրավաբանական և այլ անհրաժեշտ ծառայություններ ծրագրի մասնագիտական փորձագիտական խորհրդին՝ համապատասխան մրցույթներն ու միջոցառումները նախապատրաստելու և իրականացնելու համար»:

«Երիտասարդ գիտնականների աջակցության ծրագրի» մասնագիտական փորձագիտական խորհրդի կազմում են Ալիսանյանի անվան ազգային գիտական լաբորատորիայի գիտաշխատող Հռիփսիմե Մկրտչյանը, «YEREVANN» լաբորատորիայի տնօրեն Հրանտ Խաչատրյանը, ՀՀ ԳԱԱ օրգանական և դեղագործական քիմիայի գիտատեխնոլոգիական կենտրոնի գիտաշխատող Ռոբերտ Հակոբյանը, Գերմանիայի Համբուրգի համալսարանի ասպիրանտ Սուսաննա Գևորգյանը, ՀՀ ԳԱԱ էկոլոգանոսֆերային հե-

տազոտությունների կենտրոնի շրջակա միջավայրի երկրաքիմիայի բաժնի ղեկավար Գևորգ Տեփանոսյանը, Երևանի պետական համալսարանի ասպիրանտ, «ՔԵՆԴԼ» սինթետիկումային հետազոտությունների ինստիտուտի գիտաշխատող Մաքսիմ Սարգսյանը, Երևանի պետական համալսարանի ռադիոֆիզիկայի ֆակուլտետի դասախոս, կիսահաղորդչային սարքերի և նանոտեխնոլոգիաների կենտրոնի գիտաշխատող Հայկ Ջաքարյանը:

Հայկ Ջաքարյանը ներկայացրեց 2022 թ.-ին նախատեսվող ծրագրերի հիմնական նպատակները, պահանջներն ու իրականացման ժամկետները: Գիտական սարքերի և նյութերի ձեռքբերմանն ուղղված ծրագրի նպատակն է նպաստել նոր գիտական խմբերի ձևավորմանը, աջակցել գիտությունն նոր մուտք գործող երիտասարդներին:

ՀՀ ԳԱԱ գիտության հանրայնացման և հասարակայնության հետ կապերի բաժին

27 դրամաշնորհ Հայաստանի գիտնականներին՝ Հայ օգնության ֆոնդի կողմից

Ա.թ. մայիսի 25-ին ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայում տեղի ունեցավ Հայ օգնության ֆոնդի հովանու ներքո գործող Երվանդ Թերզյանի անվան գիտության և կրթության հայկական ազգային հիմնադրամի (ԳԿՀԴՀ-ANSEF) դրամաշնորհների հանձնման հանդիսավոր արարողությունը:

ANSEF-ի հետազոտական խորհուրդը 2022 թ.-ին ներկայացված 139 գիտական հայտերից հաղթող է ճանաչել 27-ը: Ընտրված 27 դրամաշնորհներից 2-ը ֆինանսավորվել են ՀՀ կրթության, գիտության, մշակույթի և սպորտի նախարարության Գիտության կոմիտեի և «Երիտասարդ գիտնականների աջակցության ծրագրի» կողմից: 27 գիտական խմբերի ղեկավարներից 12-ը մինչև 35 տարեկան երիտասարդ գիտնականներ են: Հաղթողներին ընտրում է ԱՄՆ-ում գործող փորձագիտական հանձնախումբը: Յուրաքանչյուր դրամաշնորհի գումարը կազմում է 5000 դոլարին համարժեք ՀՀ դրամ:

ՀՕՖ-ի փոխտնօրեն, ANSEF-ի կրթական ծրագրերի ղեկավար Էդուարդ Կարապետյանը շնորհավորեց հաղթողներին. «Մեծ հպար-

տություն ենք ապրում, որ ANSEF-ը, 22 տարի շարունակ հավատարիմ մնալով իր առաքելությանը, շարունակում է հովանավորել Հայաստանի գիտնականներին ու փորձ է անում իր ավանդ ունենալ գիտության մեջ: Վստահ են, որ դուք մույնպես ձեր աշխատանքով նպաստելու եք գիտության զարգացմանը: Հուսով են, որ մեր համագործակցությունն առաջիկա մեկ տարում շատ ակտիվ կլինի»:

ՀՕՖ-ի Հայաստանի մասնաճյուղի փոխտնօրեն, ծրագրերի տնօրեն Մարգարիտ Փիլիպոսյանը նշեց, որ դրամաշնորհներ ստացել են հիմնականում երիտասարդների կողմից ղեկավարվող խմբերը: «13 դրամաշնորհ ստացել են կենսաբանության ոլորտում

աշխատող գիտական խմբերը, 2 դրամաշնորհ՝ քիմիայի ոլորտում, 2-ական՝ ֆիզիկայի և աստղաֆիզիկայի, 1-ական՝ կենսատեխնոլոգիայի, կենսաինֆորմատիկայի և կենդանաբանության: Մինչ օրս ֆոնդի դրամաշնորհների բյուջեն կազմել է 2 միլիոն 835 հազար ԱՄՆ դոլար, ինչը չնչին գումար է գիտության զարգացման համար, բայց անչափ կարևոր և արժեքավոր: Սա ճանապարհ բացող սերն է, որը մենք փորձում ենք ցանել և ձեր օգնությամբ աճեցնել»,- ասաց Մարգարիտ Փիլիպոսյանը:

ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս-քարտուղար Արթուր Իշխանյանն ասաց. «Այսօր միակ հնարավորությունը դիմակայելու գոյութենական մարտահրավերներին գիտատեխնոլոգիական արդիականացումն է, որով պետք է տոգորված լինեն մեր գործունեության բոլոր ոլորտները: Այս առումով գիտնականները մեր հասարակության ամենակարևոր մարդիկ են, իսկ ANSEF-ն այն բացառիկ կառույցներից է, որը ցույց է տալիս մշակութային զարգացման այն փիլիսոփայական ուղղությունը, որով մենք պետք է շարժվենք: Արդեն 22 տարի ANSEF-ը ցույց է տալիս Հայաստան-Սփյուռք կապի ամրապնդման իրական օրինակ, ընդ որում՝ բարձրագույն մակարդակով, քանի որ ANSEF-ի փորձագիտական խմբում ներառված են առաջատար գիտնականներ, Նոբելյան մրցանակակիրներ: Ես կոչ եմ անում մեր գիտնականներին՝ աջակցեք ANSEF-ին, եղեք ակտիվ, ձեր ծայրը լսելի՝ դարձրեք հանրությանը, կառավարությանը, իշխանություններին: Ձեզանից պետք է դուրս գա այն լույսը, որով պետք է լուսավորվի ողջ հանրությունը: Ես մաղթում եմ ձեզ դրական, բացառիկ կարևոր աշխատանք, հաջողություններ ամենաբարձր գիտական մակարդակներում»:

2013 թ.-ից սկսած՝ ANSEF-ն արդյունավետ համագործակցում է «Երիտասարդ գիտնականների աջակցության ծրագրի» հետ: ԵԳԱԾ-ի մասնագիտական փորձագիտական խորհրդի անդամ Հայկ Ջաքարյանը նշեց. «Մեր համագործակցության հիմնական նպատակն է ցույց տալ և ոգևորել երիտասարդներին դիմել ANSEF-ին: Այսօրվա իրավիճակը ցույց է տալիս, որ մենք հասել ենք մեր նպատակին»:

22 տարիների ընթացքում ANSEF-ի կողմից դրամաշնորհներ են ստացել 567 գիտական խմբեր, որոնցում ընդգրկված է եղել մոտ 2100 գիտնական:

ՀՀ ԳԱԱ գիտության հանրայնացման և հասարակայնության հետ կապերի բաժին

Կյանքից հեռացել է ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ Արամ Սիմոնյանը

ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայի նախագահությունը խորը վշտով հայտնում է, որ 67 տարեկան հասակում կյանքից հեռացել է ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ, ՀՀ ԳԱԱ նախագահության նախկին անդամ, Երևանի պետական համալսարանի նախկին ռեկտոր Արամ Սիմոնյանը:

Արամ Սիմոնյանը ՀՀ գիտության վաստակավոր գործիչ էր, պատմագետ, հրապարակախոս: 1982-86 թթ. նա եղել է ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի գիտաշխատող: Նրա հիմնական գիտական աշխատությունները նվիրված են 19-րդ դարի երկրորդ կեսի և 20-րդ դարի առաջին կեսի հայոց պատմության հիմնահարցերին, պատմական վիճակագրությանը, Արցախի և Ջանգեզուրի 1918-1921 թթ.-ի պատմությանը: Արամ Սիմոնյանը հեղինակ է 85 գիտական աշխատանքների, որոնցից 4-ը մենագրություններ են: Նրա ղեկավարությամբ պաշտպանվել է 10 թեկնածուական ատենախոսություն: Նա բազմիցս հրավիրվել է Իտալիայի, Բելգիայի, Մեծ Բրիտանիայի, Գերմանիայի, Իսպանիայի, ԱՄՆ-ի և աշխարհի մի շարք այլ երկրների գիտակրթական կենտրոններ, որտեղ զբաղվել է գիտակրթական գործունեությամբ:

Խորապես ցավակցում ենք Արամ Սիմոնյանի ընտանիքի անդամներին մեծ կորստի կապակցությամբ:

ՀՀ ԳԱԱ գիտության հանրայնացման և հասարակայնության հետ կապերի բաժին

ԸՇ ԳԱԱ ԱՐՎԵՍՏԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԸ ԵՎ ԸԱՅ-ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԳԵՂԱՐՎԵՍՏԱԿԱՆ ԱՌՆՉՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

A large choir of men and women in formal attire performs on a stage. In the foreground, the back of a conductor is visible. To the right, a large banner displays the text 'РУССКОЕ ИСКУССТВО' (Russian Art) and features images of Russian cultural landmarks and art.

ԱՆՆԱ ԱՍԱՏՐՅԱՆ
ՀՀ ԳԱՍ արվեստի ինստիտուտի
տնօրենի ժամանակավոր պաշտոնա-
կատար, արվեստագիտության
դոկտոր, պրոֆեսոր

դոկտոր, պրոֆեսոր

«Սա տղան՝ ազգիս հայարտությունը դառնալու է» Հովհաննես Այվազյանի

2020-ին լրացավ հայ և ամփոփելիորեն համաշխարհային կերպարվեստի փառահեղ անուններից մեկի՝ հայ ազգային պատմանկարչության հիմնադիր, գեղանկարիչ, բեմանկարիչ, ճարտարապետ, գծանկարիչ, գրքի ձևավորող, գեղարվեստի քննադատ, պատմաբան, թարգմանիչ Վարդգես Սուրենյանցի ծննդյան 160-ամյակը: 2010 թ.՝ մեծ հայորդու ծննդյան 150-ամյակին, Հայաստանի ազգային գրադարանը նախաձեռնել էր հրատարակել «Վարդգես Սուրենյանց» կենսամատենագիտությունը, սակայն գիրքը լույս ընծայվեց 2021-ին՝ մահվան 100-ամյակին: Կազմողը Ազգային գրադարանի երկարամյա աշխատակցուհի, մատենագետ Արդա Աղամյանն է, խմբագիրը՝ արձակագիր, հրապարակախոս Դավիթ Սարգսյանը:

Կենսամատենագիտությունն իր տեսակի մեջ եզակի է, ամփոփում է Սուրենյանցի բացառիկ ստեղծագործական ժառանգությունը՝ կյանքն ու գործունեությունը՝ ներկայացնող տպագիր նյութեր՝ գրքեր, հոդվածներ, արխիվային փաստաթղթեր և ոչ գրքային հրատարակութ-

յուններ: Ներկայացված է նաև նկարչի արխիվը, որն ի պահ է տրված Հայաստանի ազգային պատկերասրահին, Եղիշե Չարենցի անվան գրականության և արվեստի թանգարանին և Հայաստանի ազգային արխիվին: ասել է թե՛ մի հոյակապ նվեր սուրենյանցագետներին և սուրենյանցասերներին:

Գիրքը սկսվում է «Կազմողի կողմից» և «Առաջաբանի փոխարեն» բաժիններով: Այնուհետև ներկայացվում են մեծ հայորդու կյանքի և ստեղծագործության հիմնական տարեթվերը (մասնակցությունը ցուցահանդեսներին, հետմահու ցուցահանդեսներին): Այս արժեքավոր հրատարակության հետաքրքրական հատվածներից է «Վարդգես Սուրենյանցի մտքերից» հատվածը: Իմանում ենք նաև, թե ինչեր են ասել մեծ արվեստագետի մասին հայ և օտարազգի գործիչները, որոնց մեջ կան այնպիսի նվիրական անուններ, ինչպիսիք են Հովհաննես Այվազյանը, Իլյա Ռեպինը, Մարտիրոս Սարյանը, Ռուբեն Դրամբյանը և այլք: Ապագետեղված են այն համրագիտարանների, բառարանների, տեղեկատուների, կատալոգների վերնագրերը, որոնցում կան Սուրենյանցին առնչվող հրապարակումներ: Ձեռնեղված են նաև պատկերագրեր, ուսումնասիրություններ, մեմագրություններ: Հի անտեսվել նաև Սուրենյանցի 150-ամյակի առթիվ տեղի ունեցած միջոցառումների արձագանքը պարբերական մամուլում և ՋԼՄ-ում:

Ընթերցողը, կարծում ենք, հետաքրքրությամբ կժամոթանա «Վարդգես Սուրենյանց, հոդվածներ, ելույթներ, մամուլներ», «Հոդվածներ պարբերական մամուլում» (ամենածավալուն բաժինը) և «Վարդգես Սուրենյանցը՝ թարգմանիչ» բաժիններին: Տեսնում ենք նաև սուրենյանցական արվեստը ոչ գրքային հրատարակություններում (ազդագիր, բացիկ, բուկլետ, գրաֆիկա, թվային կրիչ, լուսանկար, հրավիրատոմս, մամականիչ, բնօրինակ, վերատպություն, օրացույց):

Հառիթ մեծ արվեստագետի հորեյանի, ի պետու նրա վաստակը քննողների

Նշված են նաև Վարդգես Սուրենյանցի մասին նկարահանված ֆիլմերի (վավերագրական) վերնագրերը: Մեր կարծիքով հետազոտողներին հատկապես կհետաքրքրի «Վարդգես Սուրենյանցի արխիվը ԳԱՄ (իմա՝ գրականության և արվեստի թանգարանում)-ում» (պիեսների թարգմանություններ, մամակներ, տպագիր նյութեր) բաժինը: Եվ բնականաբար կենսամատենագիտության մաս են կազմում Սուրենյանցի գեղանկարչական աշխատանքների՝ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնում, Հայաստանի ազգային պատկերասրահում, Գյումրիի Սուրբ Աստվածածին մայր եկեղեցում (Սուրբ Յոթ Վերք եկեղեցի), Դիլիջանի երկրագիտական թանգարան-պատկերասրահում պահվող, և գրաֆիկական աշխատանքների՝ Ա. Պուշկինի «Բախչիսարայի շատրվանը» գրքի նկարազարդումների էսքիզներ (1897-1899), Օսկար Ուայլդի հեքիաթի նկարազարդումների էսքիզներ (մոտ 1907-1908), Հայկական ժողովրդական հեքիաթների նկարազարդումների էսքիզներ (1905, 1913-1914), գրաֆիկա, գծանկար, գուաշ, թատերական ձևավորումներ, հանդեսների կամ թերթերի ձևավորման էսքիզներ, նոտաների ձևավորման էսքիզներ, էջմիածնի Մայր տաճարի որմնակարների հատվածների ընդօրինակություններ (1890-1891), Յաթայի հայկական եկեղեցու որմնակարների էսքիզներ (մոտ 1907-1917) և այլն, ցանկերը: Ներառված են նաև Սուրենյանցի՝ Հայաստանի ազգային պատկերասրահում (ՀԱՊ) ցուցադրվող գործերի վերնագրերը: Նկարչի ՀԱՊ-ի ձեռագրահաշվարկին բաժնում պահպանվող ստեղծագործությունների ցանկը ևս կա: «Վարդգես Սուրենյանցի անձնական արխիվը ՀԱՊ-ի Ժ-128-ում (մամակներ, մամակներ Սուրենյանցի մասին, Վ. Սուրենյանցի մամակները տարբեր անձանց, մամակներ Վ. Սուրենյանցիին)» և «Հայաստանի ազգային արխիվում պահպանվող փաստաթղթեր» բաժինները, կարծում ենք, առաջին

հերթին կհետաքրքրեն հետազոտական աշխատանք կատարողներին: Գրքում ներառված են նաև էլեկտրոնային կայքերում գտնվող նյութերի վերնագրերը: Ինչպես բոլոր կենսամատենագիտությունները, սույնը ևս ունի անձնանունների ցանկ: Անձնանունների ցանկին հաջորդում է «Ստեղծագործությունների վերատպություններ» բաժինը: Վերջում Սուրենյանցի աշխատանքների վերատպություններն են:

Հայաստանի ազգային գրադարանում ապրիլի 18-ին տեղի ունեցավ հիշյալ կենսամատենագիտության շնորհանդեսը, որի ընթացքում մեծ նկարչի ու այս արժեքավոր հրատարակության մասին իրենց սրտի ու զմահատանքի խոսքը ասացին Դավիթ Սարգսյանը, ԵՊՀ հայ արվեստի պատմության և տեսության ամբիոնի վարիչ, արվեստագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր Լևոն Չուգասզյանը, ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի տնօրենի ժամանակավոր պաշտոնակատար, արվեստագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր Աննա Ասատրյանը, արվեստաբանության թեկնածու, ԵՊՀ դոցենտ Սաթենիկ Վարդանյանը, ՀՀ մշակույթի վաստակավոր գործիչ Գագիկ Գինոսյանը, «Ճավախքին աջակցություն» հիմնադրամի նախագահ Սոս Սահակյանը, Արդա Աղամյանը, Հայաստանի ազգային գրադարանի տնօրեն Աննա Չուլյանը: Թամայանական մասնաշենքի փոքր ցուցասրահում բացվել էր Վարդգես Սուրենյանցի մասին գրականության և ալբոմային հրատարակությունների ցուցադրություն: Նկարչի ստեղծագործական ժառանգությունը համահաշակելու նպատակով Հայաստանի ազգային գրադարանը Հայաստանի ազգային պատկերասրահի հետ միջնակայության համագործակցության շրջանակում շնորհանդեսին ներկայացվող ցուցադրության մաս էր դարձրել Սուրենյանցի «Ծաղկակիրներ» աշխատանքը:

Հրայր ԲԱՆՅԱՆ
բան. գիտ. թեկնածու

ԸԸ ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոնի տնօրենի պաշտոնում վերընտրվեց Արմեն Հայրապետյանը

Ա.թ. մայիսի 18-ին ՀՀ Գիտությունների ազգային ակադեմիայի նախագահության նիստում ՀՀ ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոնի տնօրենի պաշտոնում միաձայն վերընտրվեց Արմեն Սերգոյի Հայրապետյանը:

Արմեն Հայրապետյանը ծնվել է 1978 թ.-ին Գյումրի քաղաքում: 1995-2000 թթ.-

ին սովորել է Գյումրու Նալբանդյանի անվան պետական մանկավարժական ինստիտուտի պատմաբանասիրական ֆակուլտետում, 2000-2003 թթ.-ին եղել է ինստիտուտի ասպիրանտ: 2003 թ.-ին ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտում պաշտպանել է թեկնածուական ատենախոսություն: 2006 թ.-ին ստացել է դոցենտի կոչում:

2003 թ.-ից մինչ օրս Գյումրու Նալբանդյանի անվան պետական մանկավարժական ինստիտուտի (ներկայումս՝ «Շիրակի պետական համալսարան» հիմնադրամ) սոցիալական գիտությունների և իրավունքի ֆակուլտետի «Պատմության և փիլիսոփայության ամբիոն»-ի դոցենտ է, ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի «Նոր պատմության» բաժնի ավագ գիտաշխատող, 2004 թ.-ից նաև ՀՀ ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոնի ավագ գիտաշխատող է, 2019 թ.-ից կենտրոնի տնօրենն է: Արմեն Հայրապետյանը 3 մեմագրության, 73 գիտական հոդվածի և 1 մեթոդական ձեռնարկի հեղինակ է:

Ներկայացնելով ՀՀ ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոնի զարգացման ծրագիրը՝ Արմեն Հայրապետյանը նշեց, որ նախատեսվում է ընդլայնել կենտրոնի թեմատիկ աշխարհագրությունը և ակտիվացնել համատեղ հետազոտական ծրագրերի իրականացումն այլ հայագիտական կառույցների հետ: «Ամիրաթեշտ է հետևողական ջանքեր գործադրել միջազգային շրջանակային ծրագրերին մասնակցության համար, ներգրավել Սփյուռքի գիտական ներուժը: Կենտրոնն ունի հնարավորություն՝ ստանձնելու տարածաշրջանային

խնդիրների լուծման առաքելություն՝ իր վրա վերցնելով Շիրակի և հարակից շրջանների հայագետ մասնագետների պատրաստման, վերապատրաստման և փորձի փոխանակման գործը», - ասաց Արմեն Հայրապետյանը:

ՀՀ ԳԱԱ գիտության հանրայնացման և հասարակայնության հետ կապերի բաժին

ՍԵՐԲ ԳԻՏՆԱԿԱՆԻ ԳՐՔԵՐԸ ՄԱՐԴԿՈՒԹՅԱՆ ԱՆՑՅԱԼԻ ՄԱՍԻՆ ԵՎ ՏԱԳՆԱՊԸ ԱՊԱԳԱՅԻ ՀԱՄԱՐ

«Պեշիչ և սինովյա» հրատարակչությունը Բելգրադում ռուսերեն թարգմանությամբ հրատարակել է սերբ հայտնի հնագետ, լեզվաբան, հին լեզուների (սանսկրիտ, էտրուսկերեն) մասնագետ Ռադիվոյե Պեշիչի երկու մեծարժեք գրքերը՝ «Я обвиняю молчание: Ё Винчанское письмо», որոնք զետեղված են միևնույն հատորում: Գրքի թարգմանության մախաձեռնողը և խմբագիրը Վեսնա Պեշիչն է՝ Մովսես Խորենացու «Հայոց պատ-

մության» սերբերեն թարգմանության հրատարակիչը և Ռադիվոյե Պեշիչի դուստրը: Պարզվում է, որ հենց Ռադիվոյե Պեշիչն է իր դատերը պատվիրել սերբերենի թարգմանել տալ և հրատարակել Մովսես Խորենացու մարդկության հին ժամանակները լուսաբանող եզակի գրքերից մեկը, որի միջազգային արժեքը դեռևս գիտակցել են Վիստոն եղբայրները, երբ հեռավոր 1736-ին Լոնդոնում հայ Պատմափոր գիրքը լատիներենով հրատարակեցին՝ հաստատապես այն համարելով հինգերորդ դարի պատմական երկ:

Գրքի 171-183 էջերում զետեղված է 1992-ին Ռ.Պեշիչի հետ անցկացրած Սլաբոդան Կլյակիչի հարցազրույցը, որը տպագրվել է սերբական «Завича» («Հայրենիք») ամսագրում:

Այդ հարցազրույցից իմանում ենք, որ Ռադիվոյե Պեշիչը Միլանի (Իտալիա) Արևելագիտության ինստիտուտի պրոֆեսոր է, Հռոմի Բալկանագիտության ինստիտուտի գլխավոր քարտուղարը, Միջերկրական ծովի ժողովուրդների մշակութային համագործակցության Մացարա դել Վալո (Mazara del Vallo) հիմնարկության Միջազգային գիտական խմբի՝ Միլանի էտրուսկյան քաղաքակրթության ուսումնասիրման մոր ծրագրի ղեկավարը: Նա բազմաթիվ հնագիտական ու լեզվաբանական աշխատությունների հեղինակ է, և նրա անունը մտել է հնագիտական միջազգային համագիտարանների մեջ: Ցավոք, գիտականը շուտ է վախճանվել և արդեն 2 տասնամյակ առաջ հեռացել է կյանքից:

Հավանաբար հարավսլավական դեպքերի ժամանակ մա թողել է հայրենիքը և հաս-

տատվել Միլանում: Սլաբոդան Կլյակիչի՝ գիտնականի հետ անցկացրած հարցազրույցում Պեշիչ գիտնականն ունի այնպիսի պատասխաններ, որոնք համամարդկային արժեք ունեն ու անպայման վերժամանակյա են: Դրանցից առաջինը կապվում է ազգ և հայրենիք հասկացության հետ. «Երկիր կամ Հայրենիք, Շենդավայր, Ծագում, ճակատագիր, Ինքնություն: Այդ նշանի տակ մարդը հասակ է առնում և ապրում: Այդ նշանը կենսաբանորեն հատուկ է մարդուն: Այդ զգացումը մարդու մեջ մշտադրոն է: Եվ որքան ավելի է հեռանում ֆիզիկապես, այնքան հոգեպես ավելի է մոտենում իր հողին, սկսում է ընկալել այդ նշանը, որպես Սրբազան մի բան իր ներսում: Ամեն քայլ կյանքում ներշնչված է այդ նշանով» (էջ 173):

Պեշիչի կարծիքով ամեն մարդու ազգային ծագումը, ըստ էության, նրա կրոնն է (էջ 174):

Գրքում զետեղված է մոսկվացի գրող Պավել Տուլակի հոդվածը՝ «Վինչի գիրք և Ռադիվոյե Պեշիչի հայտնագործումը» խորագրով, որում ներկայացվում է գիտնականի անհաշտ պայքարը գլոբալիզացիայի լուգունգների և դրանց իրականացնողների դեմ: Դա մի խումբ է այն մարդկանց, որոնք փորձում են ստեղծել «համաշխարհային մոր կարգ ու կանոն»: Այդպես նրանք դաժան պատերազմով քանդեցին Հարավսլավիա պետությունն ու աշխարհի մի շարք երկրներ (էջ 258):

1982-1992 թվականներին է ստեղծվել «Ես մեղադրում եմ լուրջությունը» գիրքը, որում տրամաբանական կուռ կառուցվածքով ու փաստական ամուր հիմքերով գիտնականը մեղադրում է քաղաքակրթ եվրոպայի երկրներին, հատկապես Անգլիային, մարդկության հոգևոր, մշակութային, ազգային կյանքին աղետներ բերող գլոբալիզացիայի համար: Պեշիչը գրում է. «Նոր ուսուցիչները տանում են դեպի առավել դաժան բռնություն: Ուրիշների ազատությունը կեղեքողները պարտադրում են ուրիշներին իրենց սկզբունքները, այսպես կոչված անձի ազատության տեսքով: Այդպես, բռնակալնե-

րը իրենց վրա են վերցնում ազատարարների դերը և աշխարհը տանում են ստրկության մոր համակարգի» (էջ 120):

Բոլոր միապետություններն արտաքուստ են թվում վերացած: Հիմա դրանք ավելի շատ են և միտքվում են մարդկության կյանքի բոլոր բնագավառները: Նոր մշակված ձևերով նրանք խեղաթյուրում են աշխարհը, որպեսզի այն պահեն իրենց վերահսկողության տակ, որ մարդն ապրի վախով ու անհանգիստ վաղվա օրվա և ապրելու իրավունքի համար (էջ 121):

Գլոբալիզացիայի դավադրության արմատները՝ ուղղված սլավոնական քաղաքակրթության դեմ, գիտնականը տեսնում է հին ժամանակներից, սակայն դրանք այսօր առավել քան պարզ են (էջ 125):

«Նոր դեմոկրատիայի անվան տակ նրանք շարունակում են խաբել ժողովուրդին, նրան ցույց տալ իր թե դժվար կացությունից դուրս գալու ելքը, մի կացություն, որ իրենք էլ ստեղծել են՝ նրանում թողնելու նպատակով՝ կատարելով իրենց տերերի պատվիրանները:

Այնքան արդիական են հնչում Պեշիչի դատողությունները մեր օրերի համար: Արևմուտքը շուկայական տնտեսության փոխարեն՝ Արևելքին առաջարկում է ստրկական հնազանդություն և սով, հասարակության ժողովրդավարական կազմակերպման, մարդու իրավունքների և ազգային ազատության փոխարեն բերում է քաղաքացիական կռիվներ և ազգային ինքնագիտակցումից օտարացում (էջ 132-133):

Պեշիչն այս ամենը որակում է որպես համաշխարհային աղետ (էջ 134):

Քաջ տիրապետելով սանսկրիտին՝ Պեշիչն իր մտքերը հաստատելու համար վկայակոչում է հին հնդկական մի իմաստասիրություն. «Սուտ խոսքն առաջացնում է զայրույթ, զայրույթը ծնում է ատելություն, ատելությունը ծնում է հանցանք: Այս բանաձևում փորձը հիմա եվրոպական իրականության մեջ է» (էջ 135): Ռ.Պեշիչը հիմնալի գիտի հին ու մոր աշխարհների և մարդկության պատմությունն ընդհանրապես: Նա շատ է կարևորում ճշմարտությունը գիտության մեջ: Այն բացառիկ արժեք է համարում մարդկության անցյալը վերականգնելու խնդիրներում: Իսկ դրանք իրականացվում են հնագիտական պեղումներով ու հնագույն հուշարձանների պահպանումով: Բացի ամենաթանկից՝ միլիոնավոր հայերին կյանքից զրկելով, թուրքերը հիմա էլ խաղաղության կեղծ անվան տակ ոչնչացնում են հայերի պատմական արժեքները: Հենց դրա դեմ են ուղղված Պեշիչի բոլոր գրքերը:

Պեշիչին է պատկանում Վինչի գրքերի գյուտը: Տարիներ առաջ Բելգրադի մոտ գտնվող Վինչ բնակավայրում հնագետը խեցեղեն անոթների վրա հայտնաբերել է սերբերի մախիմների այբուբենը, վերծանել դրանք և իր գյուտով հանդես է եկել բազմաթիվ միջազգային գիտաժողովներում: Նա ապացուցում է, որ Ք.ժ.ա.՝ հինգերորդ հազարամյակում, Վինչում մարդիկ ունեցել են տառային գրեր: Ցարդ ընդունված է, որ աշխարհի տառերով գրվող բոլոր այբու-

բենների հիմքում ընկած են փյունիկյան տառերը: Ես այդ տառերի փորագրությունը մարմարի սպիտակ սյան վրա տեսել են Մաթայի մայրաքաղաք Վալետայի հնագիտական թանգարանում:

Պեշիչն իր գրքում բազմաթիվ նկարներով ներկայացնում է, որ մարդկությունը տառերով գրել է դեռ մի քանի հազարամյակ ավելի շուտ, քան փյունիկեցիների այբուբենի երևան գալը:

Նա վերականգնում է մարդկության գրերի զարգացման մոր ժամանակագրությունը՝ հետևյալ ձևով՝

Վինչյան տառեր - 5500-3200թ.մ.թ.ա.,
մախաշումերական պատկերագրեր - 3100թ. մ.թ.ա., շումերական սեպագրեր - 3000թ. մ.թ.ա., եգիպտական պատկերագրեր - 3000թ. մ.թ.ա., քաղաքական սեպագրեր - 2500թ. մ.թ.ա., մախաշումական սեպագրեր - 2500թ. մ.թ.ա., մախաշումական պատկերագրեր - 2300թ. մ.թ.ա., կրետական պատկերագրեր - 2000թ. մ.թ.ա.:
Թվարկելով այլ գրեր, Պեշիչը հայկական պատկերագրերը դնում է մ.թ.ա. 1400 թվականին, իսկ փյունիկյանը՝ 1100թ. մ.թ.ա.: Ի դեպ, այդ աղյուսակն ավարտվում է հետևյալ թվարկումով՝ իբերական - 300թ. մ.թ.ա., պահլավական - 300թ. մ.թ.ա., դատական -100թ. մ.թ.ա., պալմիրյան - 100թ. մ.թ.ա. (էջ 174-175): Այս աղյուսակում չեք գտնի ո՛չ թուրքական, ո՛չ էլ, առավել ևս, արքերջանական գրի մասին որևէ հիշատակում:

Չմոռանա՞նք, որ հնուտ հայկաբան Սկրտիչ Եմինն իր «Ճարտասանություն» առարկայի դասախոսության մեջ գրում է, թե հեթանոս հայերն իրենց մեհենական մատյաններում գրում էին նշանագրերով: Նա հիշեցնում է պատմիչներ Ագաթանգեղոսի, Ջենոբ Գլակի, Մովսես Խորենացու աշխատությունները, որոնցում խոսվում է Գրիգոր Լուսավորչի հրահանգով հայ հեթանոսական մեհյանների մատյանները ոչնչացնելու մասին: Նա նաև ներկայացնում է որոշ հին նշանագրեր, որոնք հայերը հետագայում օգտագործում էին իրենց ձեռագիր մատյաններում (տես Մ.Եմին, Երկասիրութիւններ հայոց լեզուի, գրականութեան եւ պատմութեան (1840-1855թթ.), Մոսկվա, 1898, էջ 10):

Վինչ բնակավայրում գտնված հնագույն գրերի վերաբերյալ իր կորոզային աշխատությունը Պեշիչը հրատարակել է 1986-ին: Նա այդ աշխատության մեջ ապացուցում է, որ Վինչի տառերը լիովին համապատասխանում են էտրուսկյան և առավելագույն չափով փյունիկյան գրին, որից ծագել են հետագայում եվրոպական ու Սերբավոր Արևելքի ժողովուրդների գրերը:

«Винчанское письмо» գրքի ռուսերեն թարգմանության խմբագիր Վալերի Բարսուկովն իր մախաբանում ունի հետևյալ եզրահանգումը. «Այսպիսով, դոկտոր, պրոֆեսոր Ռ.Պեշիչը կատարել է հեղափոխական հեղաշրջում պատմագիտության մեջ» (էջ 13):

Անլիտա ԴՈԼՈՒՄԵՆՅԱՆ

ԸԸ ԳԱԱ մաթեմատիկայի ինստիտուտի տնօրենի պաշտոնում ընտրվեց Ռաֆիկ Արամյանը

Ս.թ. մայիսի 18-ին ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայի մախագահության միստում ՀՀ ԳԱԱ մաթեմատիկայի ինստիտուտի տնօրենի պաշտոնում միաձայն ընտրվեց ֆիզիկամաթեմատիկական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Ռաֆիկ Հրաչիկի Արամյանը:

Ռաֆիկ Արամյանը ծնվել է 1962 թ.-ին Աշտարակ քաղաքում: 1978-1983 թթ.-ին սովորել է Երևանի պետական համալսարանի մաթեմատիկայի և մեխանիկայի ֆակուլտետում: 1984-1987 թթ.-ին եղել է ՀՀ ԳԱԱ մաթեմատիկայի ինստիտուտի ասպիրանտ: 1988 թ.-ին Ռուսաստանի գիտությունների ակադեմիայի Ստեկլովի անվան մաթեմատիկայի ինստիտուտում պաշտպանել է թեկնածուական ատենախոսությունը, 2010 թ.-ին Երևանի պետական համալսարանում պաշտպանել է դոկտորական ատենախոսությունը հավանականության տեսություն և մաթեմա-

տիկական վիճակագրություն բնագավառում: 2013 թ.-ին ստացել է պրոֆեսորի կոչում: 2021 թ.-ին նրան շնորհվել է Հայ-Ռուսական համալսարանի վաստակավոր պրոֆեսորի կոչում:

Ռաֆիկ Արամյանը 2013 թ.-ից ՀՀ ԳԱԱ մաթեմատիկայի ինստիտուտի առաջատար գիտաշխատող է և Հայ-Ռուսական համալսարանի մաթեմատիկական կիբեռետիկայի ամբիոն վարիչ: 2012 թ.-ին Հայ-Ռուսական համալսարանի գիտակական խորհրդի կողմից «Հակադարձ խնդիրներ ստոխաստիկ և ինտեգրալ երկրաչափության մեջ» շարքի համար նրան շնորհվել է ակադեմիկոս Վիկտոր Համբարձումյանի մրցանակ: Ռաֆիկ Արամյանն ավելի քան 50 գիտական հրապարակումների և միջնակարգ դպրոցի երեք դասագրքերի հեղինակ է: Նա American Journal of Applied Mathematics (AJAM) և Advances in Pure Mathematics (APM) ամսագրերի

խմբագրական խորհրդի (AMU), Հայկական մաթեմատիկական միության, Աթենքի կրթության և հետազոտությունների ինստիտուտի ակադեմիական անդամ (ATINER) է:

Ներկայացնելով ՀՀ ԳԱԱ մաթեմատիկայի ինստիտուտի զարգացման իր տեսլականը՝ Ռաֆիկ Արամյանը նշեց, որ պետք է խրախուսել միջազգային վարկանիշային գիտական հանդեսներում հոդվածների հրապարակումը, ձևավորել ձեռնարկությունների հետ համագործակցության կայուն համակարգ: «Մենք պետք է զբաղվենք մաթեմատիկական խնդիրներով, որոնք ունեն ամբիջական կիրառական նշանակություն: Ամերիաժեշտ է ստեղծել հարթակ, որտեղ կարող են դիմել տեղեկատվական տեխնոլոգիաների (SS) ոլորտի կազմակերպություններն իրենց անհրաժեշտ մաթեմատիկական խնդիրների լուծման համար: Այդպիսով,

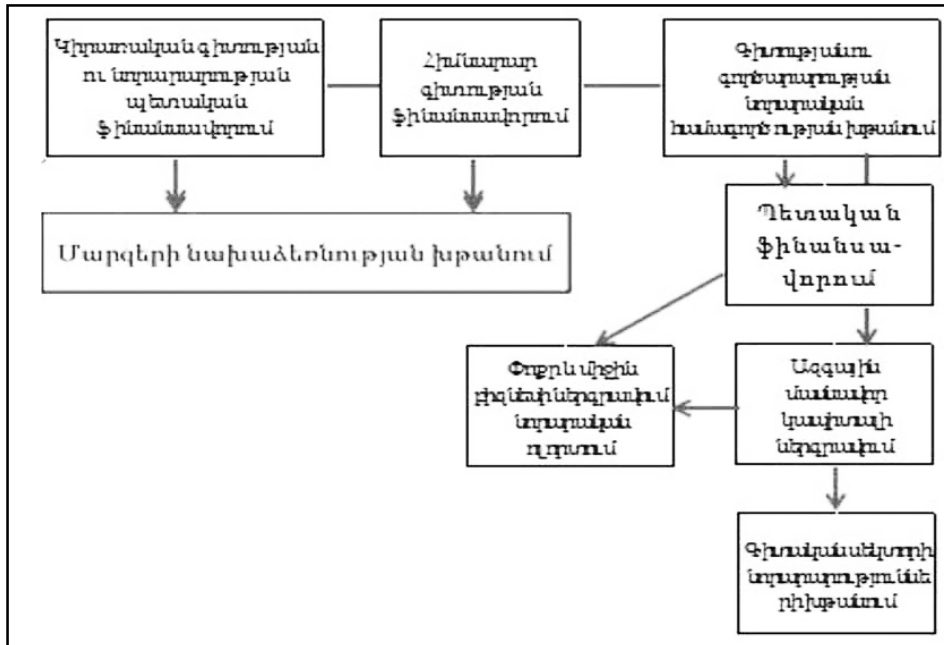
հնարավոր կլինի ստեղծել մրցունակ միջավայր՝ ներգրավելով երիտասարդ գիտնականներին»,- ասաց Ռաֆիկ Արամյանը:

ՀՀ ԳԱԱ գիտության հանրայնացման և հասարակայնության հետ կապերի բաժին

ԲԱՆԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՄԱՍ 2.

Գիտության ու նորարարության խթանման քաղաքականություն

Գիտարկելով որպես առաջին մասի տրամաբանական շարունակություն՝ այս հոդվածում ներկայացվող քաղաքականությունն առաջնորդվում է հիմնարար, կիրառական գիտությունների ու նորարարության հավասարակշռված զարգացման սկզբունքով:

Գիտության և նորարարության զարգացման և խթանման առաջարկվող սխեման հիմնված է Հայաստանում գիտության զարգացման շահերի վրա՝ Ֆինլանդիայի քաղաքականության և ռազմավարության մոտեցումների կիրառմամբ՝ որպես բաղադրիչ: Ինչու՞ մոտեցումը, որը հաջողությամբ գործում է Ֆինլանդիայում, մեզ համար դիտարկվում է նպատակահարմար: Հիմնավորումն այն է, որ մաթ հաջողված փորձ է աշխարհում: Երկրորդը՝ մի կողմից առկա է հիմնարար արժեքների նմանությունը՝ որպես հիմք, մյուս կողմից՝ այն հատկությունները, որոնք բնորոշ են Ֆինլանդիայի հասարակությանը, բավարար չափով բնորոշ չեն հայաստանյանին, և անհրաժեշտ է զարգացնել, ներդնել հենց որպես հաջողության գրավական: Այսինքն՝ ներդաշնակորեն համակցված կրթական և դաստիարակչական բաղադրիչներ, որոնք պետք է զուգակցվեն գիտության զարգացման քաղաքականության և ռազմավարության արմատական փոփոխությամբ, երկրում նորարարական մոտեցումներով: Փաստորեն գիտակցությունը փոխելու, սոցիալական ծրագրերը, գիտական ենթակառուցվածքը փոխելու, պետական և մաս-

նավոր հատվածների համագործակցության մոտեցական սխեմաներ ստեղծող կառուցողական ծրագրերը պետք է իրականացվեն զուգահեռ և սինքրոն: Դպրոցներում և բուհերում կրթական ծրագրերը նույնպես պետք է համեմատվեն, համապատասխանեցվեն ժամանակակից պահանջներին, երկրի զարգացման գերակա ուղղություններին, սակայն Հայաստանում գիտական ասպարեզում առաջնահերթ ուղղությունը պետք է որոշվեն սեփական շահերը պաշտպանելու ազգային ռազմավարության հիման վրա:

Իսկ ինչպիսի՞ն են ֆինները: Ֆինները՝ որպես ազգ, գործունյա են և եռանդուն, ցանկացած գործ մինչև վերջ հասցնելու ունակությամբ ձգտում են խորասուզվել ցանկացած խնդրի լուծման ելքային մեջ: Տարատեսակ գործունեության մեջ ռիսկերից խուսափելու միտումով են առանձնանում, մախպես պլանավորված ծրագրի խստագույն պահպանմամբ, տարբերվում են խնայողությամբ, տնտեսող են, անկախ՝ իրենց բնորոշ անհատականությամբ, կայուն են պարտականությունների կատարման հարցում: Այս ժողովուրդն առանձնանում է ազգային հպարտության ուժեղ զգացումով, որպես կանոն, որը չի վերածվում իրենց ազգային գերազանցության, բացառիկության արտաքին արտահայտման այլ եղանակների մեջ: Ներկայացուցիչների նկատմամբ, միջանձնային հարաբերություններում որոշակի զգուշավոր ժողովրդավարության դրսևորում են ցուցա-

բերում:

Ո՞րն է գիտության և նորարարության խթանման այս քաղաքականության հաջողությունը: Պարզ է, որ գիտական արդյունքների խթանման և դրանց՝ տնտեսության մեջ ներդրման լավագույն սխեմաներից մեկը, որը հենց ֆիննականն է, նպաստում է տնտեսական զարգացման հաջող համակարգի ձևավորմանը: Ֆինլանդիայի տնտեսության տարբերակիչ առանձնահատկությունը Սկանդինավիայի մյուս երկրների տնտեսությունների համեմատաբար սեփականության զգալի մասն է: Ֆինլանդիայում, ինչպես և Արևմտյան Եվրոպայի այլ պետություններում, տնտեսական ծրագրավորումն ու կանխատեսումը լայն տարածում են գտել: Պետական ծրագրերի նպատակն է որոշել արդյունաբերական, գիտական և տեխնիկական, տարածաշրջանային, առևտրային և դրամավարկային քաղաքականության գերակայությունները: Սա ձեռնարկատերերին տալիս է միջնաժամկետ և երկարաժամկետ չափանիշներ, որոնց գիտելիքն ամփոփված է արդյունավետ բիզնես ռազմավարություն մշակելու համար: Ֆինլանդիայում հանքարդյունաբերությունը լավ զարգացած է: Պղնձի հանքաքարի պաշարների և արտադրության տեսանկյունից երկիրը 1-ին տեղն է զբաղեցնում Արևմտյան Եվրոպայում: Արտադրական արդյունաբերության առաջատար ճյուղերն են փայտամշակումը, տպագրությունը, տեքստիլը, մետաղագործությունը, էլեկտրոնային, էլեկտրատեխնիկական, քիմիական և այլն, ինչպես նաև տեխնոլոգիական և տեղեկատվական ոլորտները: Ֆինլանդիայի տնտեսությունը ճանաչվել է որպես աշխարհում ամենամրցակցայինը աշխարհում 2000-2009 ժամանակահատվածում: Երկրի հաջողությունը պայմանավորված է երեք բաղադրիչով.

- 1) կրթության բարձր մակարդակ,
- 2) գիտության համար միջոցներ հատկացնելու մրցակցային սկզբունք,
- 3) զարգացած նորարարական ենթակառուցվածքներ:

Երկրի նորարարական համակարգը ներառում է գիտության ոլորտում՝ մի շարք համալսարաններ՝ իրենց գիտական ինստիտուտներով, գիտությունների ակադեմիայի գլխավորությամբ, կառավարման և ֆինանսավորման ոլորտում՝ արդյունաբերության և առևտրի մախարարությանը կից Ազգային տեխնոլոգիական գործակալությունով, բիզնեսի ոլորտում՝ պետական հիմնադրամ (Որա հիմնական առաքելությունն

է աջակցել տեխնոլոգիական ինովացիոն ընկերություններին, ֆինանսավորել նրանց բիզնես ծրագրերի մշակումը և դրանք տրամադրել մասնավոր ներդրողներին): Ֆինլանդիայի զարգացած տնտեսության և բարձր մրցունակության առանձնահատկությունը ձեռնարկությունների, գիտատեխնիկական կենտրոնների և համալսարանների միջև փոխգործակցության բարձր մակարդակն է:

Գիտության և նորարարության զարգացման ռազմավարության կառուցման առաջարկվող համակարգի կարևորագույն խնդիրներից է պետական և մասնավոր կապիտալի բաժնեմասերի բաշխումը փոքր և միջին բիզնեսի համակարգերում նորարարական գաղափարների ներգրավմանն աջակցելու գործում: Կառավարության սուբսիդիաները խորհուրդ է տրվում հասցնել 30 տոկոսի: Գլոբալիզացիայի համատեքստում ողջունելի է ոչ թե ապրանքների արտահանման սուբսիդավորումը, այլ ազգային կապիտալի ցանկացած ձև՝ պետական, մասնավոր, խառը: Երկրի շահերից է բխում խթանել երկարաժամկետ տնտեսական քաղաքականությունը: Այսինքն՝ պետությունը պետք է օգնի տնտեսության այն ոլորտներին, որոնք մասնավոր կապիտալի չափանիշներով բավականաչափ շահութաբեր չեն և երկար ժամանակ կպահանջեն: Ներկայացվող սխեման, արտացոլելով պետական ու մասնավոր կապիտալի յուրահատուկ հարաբերակցությունը, առանձնանում է ֆինանսական ռեսուրսների և դրանց կառավարման ինքնատիպ մոտեցմամբ: Ինչպես երևում է սխեմայից, մարզերի համապարփակ ֆինանսավորումն իրականացվում է ուղղակիորեն և պահանջում է գիտական, գիտա-արդյունաբերական ենթակառուցվածքների զարգացումն առավելապես մարզերում: (մայիսի սխեման վերևում)

Այսպիսով, Ֆինլանդիայի հետ միջազգային համագործակցության ակտիվացումը կարող է դրական դեր ունենալ մեր երկրի գիտական տնտեսության զարգացման գործում: Որոշ մտավոր և աշխարհայացքային նմանություններ, մասնավորապես, պատմականորեն ձևավորված որոշ պահպանողականություն և մոնոթեմիկական կազմը մաս կարող են նպաստել մեր ձեռնարկների և փոխընդունմանը, վստահության մթնոլորտի ձևավորմանը և սերտ համագործակցության հիմքի ստեղծմանը:

Հաջորդ հոդվածը կներկայացնի պետության, մախարարությունների և գերատեսչությունների, միջգերատեսչական խորհուրդների գործադիր համակարգի առանձնահատկությունները, որոնք առաջնորդվում են սույն հոդվածում ներկայացված կառավարման քաղաքականությամբ: (Շարունակելի)

Մարինե ՆԱԼԲԱՆԴՅԱՆ,
էկոլոգ-փորձագետ, կ.գ.թ.

ՀՀ ԳԱԱ երկրաբանական գիտությունների ինստիտուտի տնօրենի պաշտոնում վերընտրվեց Խաչատուր Մելիքսեթյանը

Ս.թ. հունիսի 7-ին ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայի նախագահության նիստում ՀՀ ԳԱԱ երկրաբանական գիտությունների ինստիտուտի տնօրենի պաշտոնում միաձայն վերընտրվեց Խաչատուր Բորիսի Մելիքսեթյանը:

2000 թ.-ին ՀՀ ԳԱԱ երկրաբանական գիտությունների ինստիտուտում պաշտպանել է թեկնածուական ատենախոսություն: 2001-2010 թթ.-ին նա եղել է ՀՀ ԳԱԱ երկրաբանական գիտությունների ինստիտուտի ավագ գիտաշխատող, 2010 թ.-ից մինչ այժմ՝ ինստիտուտի հրաբխագիտության լաբորատորիայի վարիչ, 2012-2017 թթ.-ին՝ ինստիտուտի գիտական գծով փոխտնօրեն, 2017 թ.-ից մինչ օրս՝ ինստիտուտի տնօրեն: 2018 թ.-ին ինստիտուտում ստացել է երկրաբանական գիտությունների դոկտորի կոչում՝ երկրաբանություն մասնագիտացմամբ:

Խաչատուր Մելիքսեթյանը Եվրոպայի երկրաբանական գիտությունների միության, Երկրագնդի ընդերքի քիմիայի և

հրաբխականության միջազգային ասոցիացիայի, Եվրոպայի երկրաքիմիական ասոցիացիայի և Օբսիդիանի ուսումնասիրության միջազգային ասոցիացիայի անդամ է: Նա հեղինակ է 3 մենագրության և գիտամեթոդական ձեռնարկների, շուրջ 54 գիտական հրապարակումների, որոնցից 24-ը՝ «Web Of Science» շտեմարանում ընդգրկված պարբերականներում, 17-ը՝ գրախոսվող պարբերականներում և ժողովածուներում, 13-ը՝ ՀՀ ԲՈԿ-ի ցանկում ներառված պարբերականներում: Գիտական զեկույցներով հանդես է եկել 60 միջազգային գիտաժողովներում:

Խաչատուր Մելիքսեթյանը ներկայացրեց 2017-2022 թթ.-ին ՀՀ ԳԱԱ երկրաբանական գիտությունների ինստիտուտի տնօրենի պաշտոնում կատարած աշխատանքները և ինստիտուտի զարգացման ծրագիրը: Մասնավորապես նրա պաշտոնավարման ընթացքում՝ 2017-2018թթ.-ին ինստիտուտում մշակվել է ՀՀ տարածքի սեյսմիկ վտանգի

հավանական գնահատման մոդելները, 2019-2020թթ.-ին մշակվել է «ՀՀԵՆ 20.04-2020 Երկրաշարժադինացվում չինարարություն. մախագծման մոդելներ» մոդալիտիվային փաստաթուղթը, 2020-2021 թթ.-ին հիմնավորվել են Հայաստանում առաջին «Գեոպարկ»-ի ստեղծման մախադրյալները, 2021 թ.-ին մեկնարկել է «Երկրաշեմային էներգետիկ ռեսուրսների գնահատումը Հայաստանում» գիտահետազոտական մախագիծը, որը ֆինանսավորվում է ԱՄՆ գիտությունների ազգային ակադեմիայի PEER Science-ի կողմից:

«2022-2027 թթ.-ի մեր զարգացման ծրագրի հիմնական նպատակն է գիտական և աշխատանքային ներուժի պահպանումն ու նրա հետագա զարգացումը, երիտասարդ կադրերի պատրաստումը: Երկրաբանական ուսումնասիրություններում կարևոր նշանակություն ունեն ինստիտուտի միջազգային դիրքը և հեղինակությունը, ինչն արտահայտվում է Ռու-

սաստանի Դաշնության, Գերմանիայի, Ֆրանսիայի, Մեծ Բրիտանիայի, ԱՄՆ-ի, Իտալիայի, Իրանի, Թայվանի, Բելգիայի, Չինաստանի առաջատար գիտական կենտրոնների հետ համատեղ իրականացվող հետազոտություններով:

Նա նշեց, որ ինստիտուտի առաջնային խնդիրներից է առաջիկայում Հայաստանի Հանրապետության տարածքի մեր երկրաբանական քարտեզի ստեղծումը:

ՀՀ ԳԱԱ գիտության հանրայնացման և հասարակայնության հետ կապերի բաժին

ՀՀ ԳԱԱ-ում քննարկվեցին գյուղատնտեսության ոլորտում գենոմային տեխնոլոգիաների կիրառման հեռանկարները

ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայում տեղի ունեցավ «Գենոմային տեխնոլոգիաների դերը՝ որպես ժամանակակից ագրոարդյունաբերությունն առաջ մղող ուժ» թեմայով կլոր սեղան՝ նվիրված գենոմային տեխնոլոգիաների կիրառմանը գյուղատնտեսության ոլորտում՝ որպես բիզնեսի զարգացման գործիք։ Միջոցառումը կազմակերպել էին ՀՀ ԳԱԱ մոլեկուլային կենսաբանության ինստիտուտը և ԱՄՆ-ում գործող գեների հաջորդականության «Illumina» ընկերության ռուսաստանյան ներկայացուցչությունը։

«Illumina» ընկերությունը մշակում և արտադրում է սարքավորումներ, ռեագենտներ և ապահովում է գենոմային տվյալների պահպանման ու վերլուծության կենսաինֆորմատիկական լուծումներ կենսաբժշկության, կենսատեխնոլոգիաների, դեղագործության և գյուղատնտեսության ոլորտներում։ Ընկերության մասնաբաժինը բարձր արդյունավետ սեքվենստորների և կենսաալիսի արտադրության շուկայում կազմում է 95%։

Ողջունելով ներկայիցին՝ ՀՀ ԳԱԱ բնական գիտությունների բաժանմունքի ակադեմիկոս-քարտուղար Ռուբեն Հարությունյանը նշեց. «Չնայած նրան, որ գենոմային տեխնոլոգիաներն արդեն իսկ բավականին տարածված են Հայաստանում, մեր գիտնականները հետաքրքրված են նորագույն

տեխնիկական հնարավորությունների ներդրմամբ։ Ագրոգենոմիկայի զարգացումն առաջին հերթին պետք է հիմնվի Հայաստանի բնության յուրահատուկ կենսաբազմազանության վրա, որը հետաքրքրություն է ներկայացնում աշխարհի տասնյակ երկրների բնագետների համար։ Միաժամանակ գենոմային տեխնոլոգիաների ներդրումն անկասկած կնպաստի հազարամյակների ընթացքում ձևավորված յուրահատուկ գենոմային համալիրների կիրառմանը միջազգային հետաքրքրություն ներկայացնող սելեկցիոն աշխատանքներում»։

ՀՀ ԳԱԱ մոլեկուլային կենսաբանության ինստիտուտի տնօրեն Արսեն Առաքելյանը համոզեց եկավ «Գենոմիկա և կենսաինֆորմատիկա. մեծ տվյալներից դեպի հիմնարար գիտելիքներ և նորարարական մշակումներ» գիտական զեկույցով։ Նա ցույց տվեց կենսաինֆորմատիկայի ոլորտում Հայաստանի գիտնականների ձեռքբերումները և ներկայացրեց այն հնարավորությունները, որոնք կընձեռի նորագույն սարքավորումների կիրառումը։ «Աշխարհում կտրուկ զարգանում է ագրոգենոմիկայի բնագավառը։ Այն լայն հնարավորություններ կստեղծի և՛ հիմնարար գիտության համար, և՛ գյուղատնտեսության ու սննդային անվտանգության ոլորտներում աշխատող ընկերությունների բիզնեսի բարելավման համար», - ասաց նա։

ՀՀ ԳԱԱ մոլեկուլային կենսաբանության ինստիտուտի բույսերի գենոմիկայի խմբի ղեկավար Քրիստինե Մարգարյանը ներկայացրեց վերջին տարիներին Հայաստանում խաղողի գենետիկական ռեսուրսների ուսումնասիրման աշխատանքները և գենոմային նորագույն տեխնոլոգիաների կիրառմամբ ձեռք բերված տվյալները։ Նշվեց, որ Հայաստանում տեղափոխ սորտերը և վայրի խաղողն օժտված են կլիմայական փոփոխվող պայմաններում հարմարվողական մեծ ներուժով։

EMEA (Europe, Middle East & Africa) միջազգային հեղինակավոր վարկամիշակորման համակարգի «Գենոտիպավո-

րում» ուղղությամբ ավագ մասնագետ Կսավյե Դավիդն իր գիտական զեկույցում ժամանակ շեշտեց. «Ներկայումս մարդկությունը բախվել է գլոբալ խնդիրների հետ, որոնք աստիճանաբար ավելի են սրվելու։ Առաջինը մարդկանց պոպուլյացիայի աճն է, ինչն իր հերթին բերում է սննդամթերքի օգտագործման աճի, մասնավորապես կենդանական սպիտակուցների։ Մյուսը գյուղատնտեսական տարածքների կրճատման խնդիրն է։ Սա իր հերթին բերում է սննդամթերքի գնաճի։ Այս խնդիրների լուծման համար գենոմիկան ունի համապատասխան գործիքներ»։

Ագրոգենոմիկայի մասնագետ Ալինա Չեռնովան ներկայացրեց արտադրական գործընթացներում «Illumina» ընկերության գենոմային տեխնոլոգիաների ներդրման փորձը։ Գիտական զեկույցներով հանդես եկան «Valogene» ընկերության ներկայացուցիչ Կլոտիլդա Պատրինը, «Genotek» բժշկագենետիկական կենտրոնի զարգացման գծով տնօրեն Արտյոմ Ելմուրատովը։

ՀՀ ԳԱԱ գիտության հանրայնացման և հասարակայնության հետ կապերի բաժին

Տեղի ունեցավ Լևոն Եպիսկոպոսյանի «ՉԸՆԴՆԱՏՎԱԾ ԿՈՂ. հայոց գենետիկական պատմություն» գրքի շնորհանդեսը

Սույն թվականի հունիսի 3-ին «ԱՐՏ ԲՐԻՋ» գրախանութ-սրճարանում տեղի ունեցավ ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայի մոլեկուլային կենսաբանության ինստիտուտի էքոգենոմիկայի լաբորատորիայի վարիչ, կենսաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Լևոն Եպիսկոպոսյանի «ՉԸՆԴՆԱՏՎԱԾ ԿՈՂ. հայոց գենետիկական պատմություն» գրքի շնորհանդեսը։

Այս մենագրությունը հիմնված է Հարավարևմտյան Ասիայի հնագույն ժողովուրդներից մեկի՝ հայերի ծագման ավելի քան 20-ամյա ուսումնասիրության վրա։ Մենագրության մեջ դիտարկվում են էթնոսների առաջացման և գենետիկական ինքնության ձևավորման պայմանները, ներկայացվում են հայոց ծագումնաբանության վարկածների գենետիկական ստուգման արդյունքները, վեր են հանվում սփյուռքահայ խմբերի բռնագաղթերի և այլ էթնիկական կազմավորումների հետ նրանց շփումների հետևանքները, ընդգծվում է «Պատմական Հայաստանի գենետիկական աստիճան» ստեղծման կարևորությունը, քննարկվում է հայկական գենոֆոնդի կայունությունն ապահովող գործոնների դերը։

«Մեր պատմության համար կա մեկ կարևոր տեսակետ՝ մեր բնկության կամ ոչ բնկության հարցը։ Մենք չենք ունեցել գիտական հիմնավորված տվյալներ դրա վերաբերյալ։ Այդ հարցի պատասխանը չէին կարող տալ ո՛չ պատմաբանները, ո՛չ հնագետները, ո՛չ լեզվաբանները, ո՛չ դիցաբանները։ Եկել է ժամանակը, որ այդ հարցի պատասխանը պետք է տա գենետիկան՝ ծինաբանները։ Մենք ցույց ենք տա-

լիս, որ այսօր ապրող հայերս շատ մոտ ենք բրոնզե դարում ապրած բնակչությանը։ Դա նշանակում է, որ մենք ունենք գենետիկական անընդհատություն։ Չնայած այն հանգամանքին, որ մեր տարածաշրջանը ենթարկվել է տարբեր նվաճողների ազդեցությանը, մենք կարողացել ենք մեր գենոֆոնդը առնվազն 4-5 հազար տարի պահել առանց որևէ նկատելի ազդեցության։ Սա կարևոր է այն տեսանկյունից, որ մենք սահմանում ենք՝ մենք ոչ թե հատուկ հայկական գենի կրողն ենք, այլ մեր կայունությունը՝ հազարամյակների ընթացքում ապահովել է մեր ինքնագիտակցությունը, մեր էթնիկական ինքնությունը», - շնորհանդեսի ժամանակ ասաց Լևոն Եպիսկոպոսյանը։

«ՉԸՆԴՆԱՏՎԱԾ ԿՈՂ.

հայոց գենետիկական պատմություն» գրքի պատմությունը, ՀՀ ԳԱԱ բնական գիտությունների բաժանմունքի ակադեմիկոս-քարտուղար, ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ Ռուբեն Հարությունյանն ասաց. «Այս գիրքն ամեն հայի համար կլինի հիմնարար իր արժանատի իմացության տեսանկյունից։ Գրքում նշվում է, որ 0,5 %-ն է միայն հայերի մոտ դրսից բերված գենոֆոնդը։ Հեղինակն իր գործընկերների հետ արդեն ստացել է հնագույն ԴՆԹ-ի տվյալներ, որոնց հիման վրա շատ հետաքրքիր կլինի համեմատել, թե որքան ենք մենք տարբերվում մեր նախնիներից»։

Հայ-ռուսական համալսարանի Արևելագիտության ինստիտուտի տնօրեն Գառնիկ Ասատրյանը նշեց. «Գրքում ամենակարևոր սկզբունքն այն է, որ հայկական գենոֆոնդը բացահայտվել է Հայկական լեռնաշխարհում։ Սա բնկության կարևոր փաստ է»։

Լևոն Եպիսկոպոսյանի խոսքով գիրքը թմային աշխատանքի արդյունք է. «Գրքի պատրաստմանը մասնակցել են բազմաթիվ մասնագետներ մաս հարակից գիտակարգերից՝ պատմաբաններ, հնագետներ, լեզվաբաններ և դիցաբաններ։ Նրանք ինձ օգնել են ավելի ընդգրկուն ներկայացնել այս հարցը գենետիկայի տեսանկյունից», - ասաց նա։

Լևոն Եպիսկոպոսյանը գիրքը հասցեագրել է հարակից գիտակարգերով զբաղվող իր գործընկերներին, ինչպես նաև բոլոր նրանց, ովքեր հետաքրքրված են Հայաստանի գենետիկական պատմությամբ։

ՀՀ ԳԱԱ գիտության հանրայնացման և հասարակայնության հետ կապերի բաժին

Ակադեմիական Նոր հրատարակություններ

2. Թագակչյան - Յոգանդ երգատեսակները Ջավախքի ժողովրդական ավանդույթում։
2. Բեդ, խումբ - Հայաստանի Հանրապետության երկրաբանական վտանգների գեոպարկի ստեղծման նախարարություն։
3. Ա. Խառատյան- Ջնյունիայի և Էգեյանի առափնյակի հայկական այլ զարթոյախները (XVI-XIX դ. I կես)։
4. «Հ. Ղևոնդ Ալիշան. Հոբելյանական գիտաժողովի նյութերի ժողովածու»։
5. Հ. Աճառեան - Քննություն Նոր Նախիջևանի (Խրիմ) բարբառի։
6. Վ. Սվազյան - Ամերիկահայ բանավոր ավանդույթը ժամանակի հոլովություն։
7. Ա. Զաքարյան - Օսիպ Մանդելշտամ. բանաստեղծը և Հայաստանը։
8. ՀՀ ԳԱԱ գիտական և գիտակազմակերպական գործունեության 2021թ. հիմնական արդյունքներ. Հաշվետվություն։
9. «Բանբեր հայագիտության», 2022թ., №1։

ՀԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՀՀ ԳԱԱ «Մ. Արեղյանի անվան գրականության ինստիտուտ» ՊՈԱԿ-ը հայտարարում է մրցույթ ինստիտուտի

1. Նորագույն շրջանի հայ գրականության բաժնի գիտաշխատողի,
  2. արտասահմանյան գրականության, գրական կապերի և գրականության տեսության բաժնի գիտաշխատողի թափուր տեղերի համար։
- Ամիրաժեշտ է ներկայացնել հետևյալ փաստաթղթերը.
- ա) դիմում,
  - բ) երկու լուսանկար, անձնագրի և սոցիալական քարտի պատճենը,
  - գ) քաղվածք աշխատանքային գրքույկից,
  - դ) ինքնակենսագրություն,
  - ե) բարձրագույն կրթության դիպլոմի պատճենը,
  - զ) գիտական աստիճանը հաստատող դիպլոմի (դիպլոմների) պատճենը,
  - է) կարգերի հաշվառման անձնական թերթիկ,
  - ը) տեղեկանք մշտական բնակության վայրից,
  - թ) հրատարակված աշխատանքների ցանկ,
  - ժ) գիտական կոչումը հաստատող փաստաթուղթ (դրա առկայության դեպքում),
  - ժա) բնութագիր վերջին աշխատավայրից։
- Փաստաթղթերը պետք է ներկայացնել մինչև ս.թ. հունիսի 7-ը հետևյալ հասցեով՝ Երևան, Գրիգոր Լուսավորչի 15, ՀՀ ԳԱԱ Մ. Արեղյանի անվան գրականության ինստիտուտ (գիտական քարտուղարին), հեռ. 010-56-32-54։

ԻՆՏԵՆՏԻՆԻ ՏՆՕՐԻՆՈՒԹՅՈՒՆ

Գիտություն

Գլխավոր խմբագիր՝ Ա. ՏԵՐ-ԳԱԲՐԻԵԼՅԱՆ

Երևան-19, Մարշալ Բաղրամյան 24թ, հեռ. 56-80-14, 077 31 63 76

Դասիչ՝ 69268, գրանցման վկայական՝ 448։ Ստորագրված է տպագրության՝ 17.06.2022 թ.։

"ГИТУИОН" ("Hayka") gazeta HAH PA